

ПЛЕКАННЯ НЕПРОМИНУЩОГО ДИВА: До перевидання "Спогадів" Миколи Руденка

*"І люде темнії, незрячі,
Дива Господнії побачать"*
Т. Шевченко

1. Імплементованість "Спогадів" в інтелектуальну спадщину письменника, правозахисника і мислителя

Воістину діалектичним бачиться сьогодення України. Маємо розглядати його на світовому тлі, котрим волею історії час від часу стає планетарний майдан. З одного боку, бачимо глибочінь парадоксальної невідповідності між існуючим принизливим станом суспільства та не задіяними, не розвіданими, навіть належно не осмисленими нашими потенційними спроможностями. У той же час досягаємо призначення України, її глобальну місію.

... Своєчасно налаштуватися на програму загальнолюдського розвитку. Визначити своє місце у світовому русі. Не схибити. Побачити напрям розвитку людства впродовж століть, тисячоліть і набагато далі. Стати пророком. Бути пророком. Такими є умови, що визначають місію благословенного народу. Так бачив їх українець **Микола Руденко**.

І коли мислитель вів мову про благословенний народ та його призначення, він — без сумніву — дбав передусім про Україну. Адже саме вона володіє більшістю названих передумов, серед яких є ті, котрих, окрім неї, не має ніхто. Якраз вони призначені для вирішального історичного уроку, який нині названо глобалізацією.

Він був переконаний, що від того, як складе Україна завершальний екзаме́н, до якого підходить людство, залежатиме подальша доля земної цивілізації, збудованої майданами, що не так давно поставали на Хрещатику, а сьогодні постають на площах десятків і сотень міст планети. **М. Руденко** утверджував переконаність у тому, що Україна і народ певні як власного призначення, так і рідкісного історичного шансу — не менш унікального, ніж ті, в які ми вже не раз заявляли про себе світові.

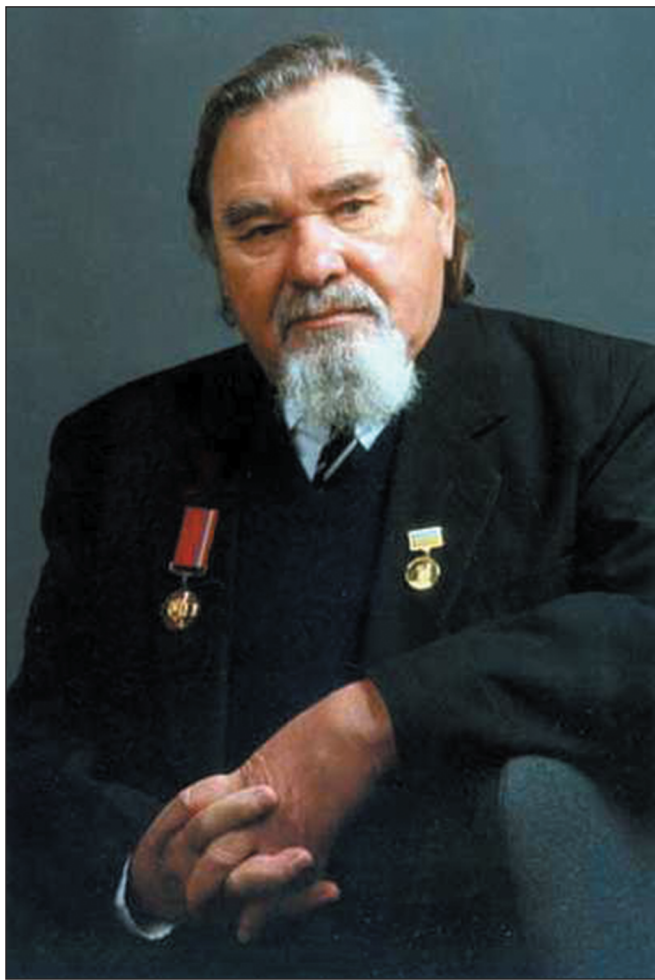
...*"А чи сучасний нині Микола Руденко, а якщо сучасний — то чому?"*, — допитувався кілька років тому представник ЗМІ одного з авторів цих рядків. Водночас поставали питання: а ким він для нас залишається? У чому полягає його значущість для нащадків?

Пошуку вичерпних відповідей на порушені питання сприятимуть перевидані нещодавно "Спогади" **М. Руденка**, представлені на Форумі видавців у Львові 2013 року. Вони істотно збагачують українську мемуаристику, котра до цього не мала нічого подібного у своїх анналах. Книга навертає читачів до унікального надбання українського інтелектуала, земний шлях якого пронизаний вірою і дією в ім'я збереження і продовження найбільшого дива — життя.

Благословення і жахи цього найнеосяжнішого дива **М. Руденко** відчув, щойно побачив світ Божий, а надалі відчував упродовж усього стражденного життя. Відбулося це чи не в перші хвилини появи на світ, коли він накричав собі грижу біля материних грудей, бо в них не було молока [5, с. 308]. Він гостро відчував це й тоді, коли йому, семирічному, у жорстокій хлоп'ячій бійці кинутий кимось камінь перебив зоровий нерв, після чого ліве око виявилось практично незрячим [5, с. 170]. І коли в перший рік війни розривна ворожа куля розстрожила таз, ушкодила хребет, а лікарі винесли похмурий вердикт: вічне ліжко [5, с. 166, 171].

...Читацькому загалу він став відомим спочатку як талановитий поет, потім — прозаїк, твори якого знали не тільки в Україні. Тодішній читач зацікавлено сприймав книжки, автор яких усіляко намагався виборсатися з Прокрустового ложа соцреалізму, пройти через яке мусив кожний письменник.

Після розвінчання культу Сталіна 1956 року почалися болючі шукання коріння дерева, що породило сталінщину. **М. Руденко** знайшов це коріння. Воно було заховане у вченні **Маркса** — основоположника так званого наукового комунізму. І він порвав з марксизмом [5, с. 171].

Микола Данилович Руденко (1920—2004) — український письменник, філософ, громадський діяч, засновник Української Гельсінської Групи, Герой України

У передмові до однієї з наукових праць *М. Руденко* згадує, як болісно відбувався цей процес у душі "вродженого марксиста", члена КПРС із 1941 року [5, с. 163]. Далі він зізнається, що "відриватися від правовірного марксизму було дуже боляче — так боляче, ніби з тебе здирають шкіру" [5, с. 212]. Він "мало не опинився в лікарні для божевільних. Урятувала професія — поетам і фантастам не заборонено фантазувати" [5, с. 172]. Втім, то був лише початок: за ним слідували концтабори, заслання, вимушена еміграція — відлучення від рідної землі на півтора десятиліття...

Та якраз цей хресний шлях дарував Україні й людству докорінно іншого *М. Руденка*, ніж той, який очолював київську письменницьку парторганізацію. Цей Руденко не просто виборсується з трясовини "правовірного марксизму", що засмоктувала, поглинала й ховала безмір життів і сподівань: він стає борцем. Його відрив від марксизму демонструє можливості конструктивного, а не руйнівного зламу особистості.

Ціною цього зламу сміливець стає, за його власним висловлюванням, "переконаним дисидентом" — спочатку членом Радянської групи "Міжнародної амністії", а згодом — засновником і головою Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод

(Української гельсінської групи) [6, с. 498, 504]. Водночас Провидіння дарує своєму обранцеві і вищий статус — в особі М. Руденка Україні й світу відкривається мислитель, причому мислитель від Бога, мислитель у кількох іпостасях.

... Зі злиднів нужденного Донбасу, що змалечку позбавляли його шматка хліба, він, напівсирота, виходець із родини неписьменних, сягнув висот Парнасу, надалі впевнено йдучи переднім краєм здобутків загальнолюдського генія. Доробок Руденка-письменника (поета, прозаїка, драматурга, фантаста, публіциста) було відзначено Державною премією імені Тараса Шевченка, Міжнародною літературною премією ім. Володимира Винниченка, його включено до складу Українського пен-клубу.

За літературну та правозахисну діяльність він удостоєний звання Героя України. Вагомість та оригінальність зробленого ним внеску в науку засвідчують членство в Українській вільній академії наук (США) та удостоєння премії Російської академії природничих наук. Дітищем інтелектуала на рідних теренах є Наукове товариство імені Сергія Подолинського, ініціатором створення та Почесним головою якого він став. І заповідав творення Інституту фізичної економії, правдивим подвижником якої був.

... Нам випала честь спілкуватися та співпрацювати з ним, писати про надбання М. Руденка-економіста [11; 14], робити спроби осягнення його розкриття смислів останніх есе [12], характеризувати інтелектуальну спадщину мислителя в енциклопедичних та довідкових виданнях [13; 15]. Сподіваємося, ці розвідки стануть у пригоді фаховому загалу літературознавців, дослідників політичних, юридичних, історичних та інших аспектів національно-визвольного і правозахисного руху, а також економістів, філософів, космологів, представників природничих наук з метою активнішого долучення до внеску українського інтелектуала у скарбницю національної та світової культури, до багатющої сукупності світоглядних осягнень, найважливіші з яких винесені на суд сучасників і нащадків у сповіді Руденка-мемуариста.

Національно-культурну та загальнолюдську значущість "Спогадів", перевиданих видавництвом "КЛІО" (директорка *В. Соловйова*, упорядниця — *Р. Руденко*), на нашу думку, слід осмислювати за класифікаційною моделлю, що дає змогу аналізу багатогранного Руденкового надбання, найпосутнішими складниками якого є новаторські наукові праці, високохудожня проза і поезія, "Спогади" та публіцистика.

Завдяки цій моделі спадщину Руденка-економіста розглядаємо як певну цілісність, до якої входять: книга нарисів з фізичної економії "Енергія прогресу"; роман-трактат "Формула Сонця", який належить до рідкісних у світовій художній літературі прикладів економічної прози, що розкриває сакральний зміст формули енергії прогресу, варіанти якої, описані в зібранні наукових праць, є алгоритмами, що утверджують безсмертя чи застерігають від загибелі земне

Микола Руденко з майбутніми учителями української мови. Луганськ, вересень 1955 р.

людство; поезія економіко-філософського змісту; мемуари, пронизані цим змістом; розвідка "Глобалізація і Україна" — їй судилося стати економічним заповітом нашого сучасника, який заскоченому глобалізмом людству відкрив місію, що покладається на Україну. Подібним чином розглядаємо набуток Руденка-філософа, до якого належать: наукова праця "Гносис і сучасність"; філософський роман "Орлова балка", удостоєний Державної премії України ім. Тараса Шевченка; "Метафізична поема", за суті якої промовляє вже її назва, поезія, яка є віршованою формою викладення глибокого онтологічного змісту; просвітлені життєтворною онтологією "Спогади"; есе "Не загубити ліхтарика", котре за змістом та наказовою назвою прочитується як філософський заповіт мислителя.

За цією ж моделлю характеризуємо доробок Руденка-космолога. Він охоплює: наукові праці "Альтернативна космологія" та "Архітектура Всесвіту"; роман "Сила Моносу", що є рідкісним у світовій белетристиці ілюструванням художньої прози космологічними формулами, котрі описують найбільшу і найменшу з суших у Всесвіті величин; збірки поезій "Всесвіт у тобі" та "Сто світил", космологічний зміст яких передають їх назви, а перша збірка до того ж є квінтесенцією філософського та політичного *credo* мислителя; пронизані космологічними ідеями мемуари; розвідку "На шляху до Світової Монади", яка є дороговказом загальнолюдського прогресу, і якій судилося стати космологічним заповітом: ще не оприлюднивши праці, мислитель вийшов на свій останній шлях, аби вирушити ним у Вічність...

"Спогади", з одного боку, органічно імплементовані в творчу спадщину інтелектуала. З іншого, вони акумулюють у собі найсокровенніші аспекти творення поезії, прози, драматургії, фантастики, публіцистики, а особливо — рідкісних досягнень М. Руденка на теренах філософії, космології та економії. У концентрованій формі "Спогади" віддзеркалюють справжнє багатство інтелектуальної спадщини нашого сучасника, унікальність якої полягає в тому, що її належить розглядати як цілісну світоглядну систему, подібну до систем, які за всю історію людства вдалося вибудувати хіба що десяткові геніїв. Мемуари є своєрідною "точкою опори", відштовхнувшись від якої, досягаємо глибинний зміст новаторського здобутку мислителя.

"Ключем" до досягнення цього змісту вважаємо назву "Найбільше диво — життя", вона не є ані випадковою, ні умисно риторичною. Як талановитий художник слова, М. Руденко в формі сповіді досяг ще однієї мети — майстерно втілює життєствердну лінію красного письменства, котру понад чотири віки тому почав торувати ще **В. Шекспір**, мовивши знамените "To be or not to be".

Мало того: лейтмотив, закладений у назву книги, пронизує всю Руденкову світоглядну систему, а не лише його мемуари. Теза про життя на Землі, його збереження, відстоювання, продовження, що рефреном проходить у його доробку, слугує засобом подальшого "прокладання містків" до відкриття й осмислення глибинної сутності поетичних та прозових творів, філософських, космологічних та економічних праць М. Руденка.

... Життєтворний пантеїзм прочитується у багатьох поезіях М. Руденка. Поет переконаний, що утвердження життя має бути дієвим:

"Життя — не сон,
А вічна дія.
І прийде зрештою воно,
Засяє сонцем серед поля
Те заповідане зерно,
З якого виростає воля" [3, с. 305].

Життєствердність осмислення буття присутня у віршах, які засвідчують, що Руденко-поет досягає ту Силу, котру Руденко-космолог у наукових працях та художній прозі іменує Силою Моносу:

"...Материнських слів поки що в грудях досить,
Я ними помолюсь отут серед полів
Тій Силі, що земля в собі одвіку носить:
Коли земля жива, — як жити їй без слів?..." [3, с. 312].

Грунтований на засадах невмирущості пантеїзм відкриває поетові досягнення місії, яка покладається на Україну:

"Земля — це у пологах мати,
Нова дитина йде у світ.
По той бік голосінь і крові
Та бурі, що реве й гуде,
Її приходу в Світлі-Слові
Безсмертна Україна жде" [3, с. 322].

Згодом Руденко-мемуарист писатиме, що *"Україна перетворилася на мене самого. Співала в моїй душі, сміялася й ридала, і це давало мені сили жити та творити там, де буцімто й вижити неможливо"* [6, с. 351]. Слово, Логос (він же Христос), за Руденком-онтологом, — це і є оте рятівне знання, приходу якого очікує Україна:

"Хай розвидниться всюди,
Хай відступить тривога.
Йди, Месіє, бо люди
Прагнуть Слова живого!" [3, с. 355].

...Ні подальше концтабріне ув'язнення, ні в'язничні заборони не стримали енергії новаторського мислення М. Руденка. Ризикуючи бути повторно ув'язненим, потай від тюремного нагляду він передавав на волю поезії, пронизані життєствердним смислом, духом безсмертя українства і людства.

Уміщене в додатку до "Спогадів" останнє слово, виголошене на суді 1 липня 1977 року, розкриває правозахисний вимір того дива, яке український дисидент вважав найбільшим. *"Слово знайшло себе в Людині. Воно, Слово, знаряддя самого Всесвіту. Це - Логос, себто знання Всесвіту про самого себе. Всесвіт не просто існує, він повинен знати, як і для чого він живе. Живе він задля того, щоб думати. Осмислює себе за допомогою Слова. Осмислює себе в Людині..."*

Отже, людина, яка зі страху чи з іншої причини заморожує Слово в собі, властиво не живе. Земну кулю можна порівняти з космічним мозком, люди в ній — нейрони. Активність життя цього мозку залежить від того, наскільки вільно люди спілкуються між собою, себто обмінюються Словом... [6, с. 690—691].

Відповідальним завданням сучасних фахівців і ширшого суспільного загалу стає осмислення й роз-

криття сутності знання, яке прагнув донести до сучасників і нащадків український інтелектуал. Адже глибинний смисл твореного Руденком-письменником, правозахисником, мислителем цілісного знання полягає в тому, що воно є рятівним. Для українства. Європейства. Людства загалом.

2. Непроминушість життя як світоглядний стрижень економії, філософії і космології М. Руденка

Економічний (економіко-філософський) вимір життя як найбільшого дива допомагає збагнути книга друга мемуарів. Вона починається спогадами про першу половину 1960-х років, коли письменник здогадується про те, що *"якась розумна сила доволі передбачливо (ланка за ланкою) закладає в земне середовище ті енергетичні можливості, які здатні зробити нашу цивілізацію безсмертною"*. Водночас йому не дає заспокоєння питання, *"де ж ховається найбільша небезпека, від якої життя на землі здатне загинути?"* [6, с. 393]. Вже на початку його світоглядних пошуків *"...постулат марксизму про детермінізм історичних процесів відіграв першорядну роль у розумінні Марксової фундаментальної помилки. Він сам дав ключ до потаємної скриньки, де лежав смертельний вирок його вченню"*. Згодом приходить осягнення того, що *"природа не могла поставити бар'єр на шляху прогресу — його поставила людська несвобода"* [6, с. 388—389].

Зміни в свідомості інтелектуала, що відбулися півстоліття тому, докорінно вплинули на його подальший життєвий шлях. Це був не лише жаданий вихід із тривалої духовної кризи, що затяглася на кілька років: з'явився Руденко-мислитель. З того часу він постає як рідкісний суб'єкт творення української і світової культури, який вибудовує низку принципово нових філософських, космологічних та економічних парадигм.

У розділі "Життя з блискавкою в мозку" описується, як це сталося.

Письменник тоді глибоко переймався осмисленням біблійного сюжету про Спасителя, який п'ятьма хлібинами нагодував п'ять тисяч голодних. *"Як тільки в моєму мозку майнула думка про П'ять Хлібин Христових, — згадував М. Руденко, — стався полум'яний удар у мою голову і з'явилося відчуття вогненного шолому..."* [6, с. 415—416].

"... Я відчував на черепі вогонь, який не обпікав, а променево розмовляв зі мною, — доповнював письменник спогади про ті дні в останньому есе. — Він наповнював моє єство незбагненною силою. Часом відчуття сили було таке велике, що я розростався в своїх відчуттях до космічних масштабів... Три серпневі доби 1963 року перетворили мене на космічну книгу, котра мусить сама себе прочитати й перелитися на папір" [5, с. 400—401]. І хоча, крім "Спогадів", про ці події йдеться в "Метафізичній поемі" та есе "На шляху до Світової Монади", важливим є контекст цих подій: адже саме вони явили Україні й людству Руденка-економіста.

...1963 рік, як із сумом згадував він, *"можна вважати історичним: країна, яка колись півсвіту годувала пшеницею, почала годувати свій народ чужинецьким хлібом"* [6, с. 413]. Загроза чергового голодомору знову постала у найжалюгіднішій формі.

На той час письменник *"інтуїтивно відчував, що кожен державно-економічний організм володіє специфічними каналами, якими розтікається сонячна енергія, нагромаджена різництвом та скотарством — тобто енергія біологічна, енергія самого життя. ... Поволі склалася модель, котра ... загалом вірно відображала цю потаємну динаміку"* [6, с. 405—406, 413]. Відкрилося бачення енергетичних джерел життя. То ж *"головною справою свого життя М. Руденко вважає не художні твори, а "сонячну теорію додаткової вартості", тобто прорив через павутину марксизму до істини, закладеної в християнській символіці"*... [8, с. 16].

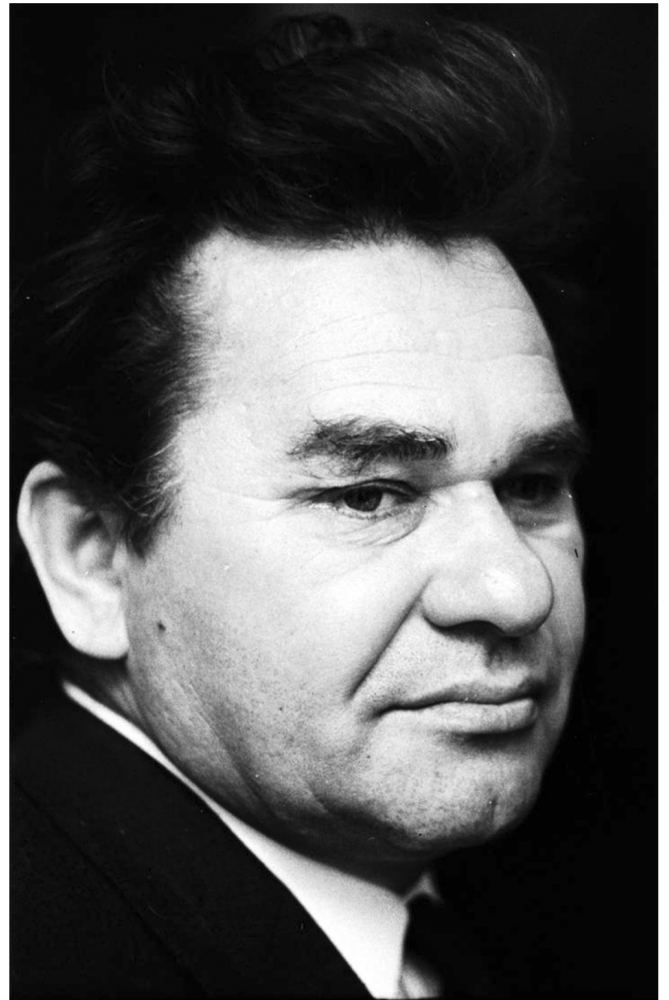
Відтоді друга половина його життєвого шляху (що виявиться ще тернистішою, ніж перша) всупереч неймовірним поневірянням наповнюватиметься все глибшим осмисленням сутності життєтворної енергії, відкриттям законів та побудовою моделей її руху в суспільстві, новаторським осягненням природи того дива, яким є життя.

А через чверть століття, коли в статусі емігранта він перебуватиме по той бік океану, йому відкриється *"найвартісніше, чим володіє людство"*. Цим найбільшим багатством людства, цією безальтернативною для загальнолюдської життєдіяльності цінністю, на глибоке переконання мислителя, є гумусний шар — адже лише його та біосферу можна назвати живим тілом планети. *"Якщо його знищити, — застерігає людство український інтелектуал, — то й усі живі організми також помруть"*... Він вказує на неприпустимість втрат сонячної енергії, *"без якої неможливе продовження життя на Землі"* [5, с. 309—310].

М. Руденко мав той Божественний дар, який є атрибутом справжнього мислителя: він умів осягати очевидне. У землі, зерні, соломі, худобі, гною вбачав не тільки безальтернативні блага, відсутність хоч би одного з яких унеможливить земне життя, але й окреслював перспективи отримання людством безміру кожного з них [5, с. 361, 365]. Органічну сукупність цих благ він вважав абсолютним капіталом, вказуючи водночас і на рукотворний, *"відносний капітал, який можна оцінювати грошима, але не вартістю людського життя"* [5, с. 371].

Мислитель демонстрував можливості перетворення на рятівне для людства знання монетарних теорій, розробники та користувачі яких бачать їх здебільшого як інтелектуалізовані засоби лихварства й визиску. Відтак науково доводив, що гроші — це *"міра життя"* [7, с. 207], а *"еталоном вартості найдоцільніше зробити тонну або центнер пшениці"*. Він був переконаний, що *"якби це справді сталося, сотні земель були б врятовані від голодної смерті"* [5, с. 394].

Нові й дедалі глибші осягнення найбільшого із див відкриватимуться М. Руденкові аж до завершення його земного шляху. В есе *"Глобалізація і Україна"*

він дає неперевершене за глибиною визначення сучасної світової економічної науки: формулює її як безальтернативну — таку, *"від якої залежить життя на Землі"* [5, с. 394].

Розуміння дієслова *"залежить"* у цій дефініції своєю чергою відкривається нам завдяки Руденковому тлумаченню критерію достатності знання. *"...Коли ми вказуємо на недостатність якоїсь теорії, то цим не вчиняємо замаху на її життя"*, — наголошував мислитель, — *"а лише з'ясовуємо ту межу, до якої цю теорію можна вважати справедливою"* [5, с. 375]. Таке розуміння цього критерію дає змогу весь обсяг створених і використовуваних людством знань поділяти на два великі масиви: знання, яке можна вважати достатнім — сприятливе для продовження життя на землі; недостатнє знання, яке не сприяє чи навіть спричиняє припинення життя на Землі.

Запровадження цього критерію конкретизує місію українських, європейських науковців, учених усього світу. Перед світовою інтелектуальною спільнотою постає невідкладне завдання: із науки, від якої життя залежить, творити науку, завдяки якій життя на землі триватиме!

... Сучасний літературознавець і правозахисник, філософ і громадський діяч **Є. Сверстюк** визначає *"Спогади"* як сповідальний життєпис людини міцного духу, котра *"впізнає РІДНЕ НЕБО"*, й отри-муючи просвітлене світобачення, починає розуміти:

"*Божий дар життя, Божий талан було вручено особисто мені!*" [8, с. 12]. Належить відзначити, що це становлення М. Руденка як суб'єкта творення альтернативної тоталітаризму наукової та художньої літератури, філософської думки і національної культури відбувається у пекельному горнилі безперервного, непримиренного, гострого і безкомпромісного протистояння митця і влади.

Ця тема, іменована М. Руденком протистоянням Логосу і держави, проходить через всю книгу мемуарів. Як свідчить сакральний варіант формули енергії прогресу Миколи Руденка, у гностичному розумінні першоосновою належить бачити протистояння Христа з Іродом...

Зацікавленого читача відсилаємо до нарисів з фізичної економії та роману-трактату. Наведені там усі варіанти формули дають змогу зрозуміти: керована Логосом держава дбає про його розвиток; держава, не керована Логосом, виявляється нерозумною, а впадаючи в безумство, вона не лише нищить Логос і руйнує суспільство, а врешті-решт знищує і себе саму.

Спираючись на закладені у підвалини цих формул закони природи, мислитель передбачав руйнацію і розвал імперій. Він був тим, хто з позицій фізичної економії дав прогноз розпаду СРСР, завчасно розгледівши шлях до хаосу в горбачовських починаннях. Це тільки штрих, що ілюструє можливості Руденка-прогнозиста. Наважимося ствердити, що його прогностичний потенціал належить ХХІ і подальшим століттям...

..."Спогади" пронизує новітнє світоглядне бачення дива, яке є найбільшим із можливих. Прагнучи досягнути його, М. Руденко свого часу постав перед необхідністю осмислення субстанції як загальнонаукової категорії. "*Що ж є субстанцією променя — адже ж він ... тільки процес коливання?.. Що ж там коливається — у промені? Хто коливає оте "щось"?*" — порушував ці й подібні питання за питанням Руденко-письменник. "...Субстанцію в її найвищому розумінні, — узагальнював Руденко-філософ, — належить бачити Суб'єктом" [6, с. 391—392].

Трактуючи Субстанцію як Духоматерію, він у філософському заповіті істотно поглиблює осмислення зв'язку кожної її складової з феноменом досліджуваного дива. За Руденком тільки всесвітнє духовне поле, яке земляни споконвіку називають Святим Духом, "*є невичерпним джерелом всякого життя й людського мислення. Там же, де немає духовної іскорки, немає й самого життя*" [5, с. 396]. Що стосується всесвітнього матеріального поля, то його утворює симбіоз Матерії Світла та Матерії Темряви.

"У цьому роздвоєнні Субстанції, — доводить Руденко-дуаліст, — й належить шукати діалектичну потужність Всесвіту — потужність мислення й матеріального діяння" [5, с. 397]. Підпорядковане духовному матеріальне поле, що поєднує Матерію Світла з Матерією Темряви, — це розвиток М. Руденком світобачення академіка **В. Вернадського**: йдеться про взаємодію живого із неживим, над якими панує

розумне. Субстанційний підхід дає М. Руденкові інноваційне бачення буття. Продовжуючи ідеї українського ученого-новатора ХІХ ст. **С. Подолінського**, наш сучасник інноваційність матеріального відкриває через досягнення нової (додаткової) енергії, що надходить на Землю від Світової Монади (своєрідного "Сонця Всесвіту"), а відтак — нової, отримуваної завдяки фотосинтезу, матерії. Інноваційність інтелектуального компонента Субстанції він вбачає у творенні знання, котре, з одного боку, розкриває новизну і додатковість створюваної на Землі живої речовини (біосфери), а з іншого — дає землянам віру в опанування тим даром творення нового, яким володіють лише вони, явлені світові за образом і подобою Божою.

У контексті світоглядного осмислення життя особливо новаторською є наукова праця "Гносис і сучасність". М. Руденко піддає нищівній критиці марксистське "визначення життя як існування білкових тіл" і доводить, що воно не є філософським. Адже "у філософії інша методологія, інший науковий апарат — вона мусить уникати дефініцій, заснованих на чуттєвому досвіді" [4, с. 45].

Він дає власне визначення: "*життя — це здатність космічної сфери створювати образи... Сфера — це екран Монади, яка фантазує для самої себе, як фантазує мороз, створюючи на шибі тропічні ліси. Але ж фантазія Світла — на відміну від фантазії морозу, який належить до сил Темряви, — незмірно багатша! Світло дає обсяг, дає органи відчуттів, дає мислення й рух. Його голографію ми й називаємо життям*" [4, с. 113]. Викладені положення є "ключем" до новітнього, не упослідженого руйнівним догматизмом онтологічного досягнення життя, його сутності і джерел виникнення.

... Свого часу **Поль Рікьор** висловив припущення, що у ХХІ ст. профіль філософії визначатиме взаємодія трьох течій західної філософської думки. На Міжнародному конгресі у Брайтоні 1988 року французький філософ назвав у їх числі нову метафізику (включаючи філософію життя, екзистенціалізм і т.п.), аналітичну філософію і марксизм [9, с. 302].

Потребує з'ясування питання: чому відомий філософ ХХ ст., праці якого високо цінував його давній друг **Кароль Войтила (Папа Римський Іоанн Павло II)**, до названих течій відніс марксизм. Тим часом український сучасник **П. Рікьора** М. Руденко в поширюваній у "самвидаві" книзі "Економічні монолози", перший розділ назвав "Прощавай, Марксе", за що отримав, як сумно сам над собою іронізував, "*гонорар тривалістю 12 років*". Залишаючись чи не єдиним у світовій економіко-філософській думці, хто спромігся на справді наукову, безкомпромісну критику **Маркса**, він згодом показав і недостатність доктрин **Сміта**.

Окреслюючи течії західної філософської думки, що визначатимуть подальший профіль філософії, **Рікьор**, очевидно, не випадково на перше місце ставив нову метафізику. Роблячи це уточнення, французький філософ мав на увазі метафізику не в "лай-

ливому" тлумаченні, якого вона набула в марксистсько-ленінській філософії, а в розумінні, глибинну сутність якого розкривають філософія життя та похідний від неї екзистенціалізм.

Осягнення метафізики М. Руденком є близьким до цієї інтерпретації. Український інтелектуал трактував її як аналог онтології. Бачення французького та українського філософів близьке і тим, що **П. Рікьор** розглядав нову метафізику у контексті її подальшої інтерпретації через філософію життя та екзистенціалізм, а М. Руденко в онтології вбачав квінтесенцію світоглядного осягнення найбільшого із відкритих ним див.

За аналогією до співвідношень між онтологією та гносеологією, наведених у праці "Гносис і сучасність", романі-трактаті "Формула Сонця", інших наукових і художніх творах та "Спогадах", доречно вибудовувати за Руденком модель відносин між новою метафізикою (включаючи філософію життя, екзистенціалізм і т.п.) та аналітичною філософією.

Не тільки в наукових працях, але і в художніх творах мислитель наголошував на необхідності *"пам'ятати, звідки ми дивимось на світ і на себе в світі. Можна дивитися з боку людини на Творця і навпаки — з боку Творця на людину... Переходячи на філософські категорії, можна сказати й так: гносеологічне має бути доповнене онтологічним — і навпаки"* [7, с. 173-174]. Відтак нова метафізика та аналітична філософія за Рікьором мають співвідноситися між собою подібно до того, як співвідносяться онтологія та гносеологія за Руденком. У цьому контексті вельми доречно наголосити на необхідності об'єктивного поцінування внеску М. Руденка у філософію життя — ділянку філософії, визначальну для утвердження досліджуваного дива, однак украй занедбану ще з XIX ст. — від часу її віднесення до ірраціоналізму. Український інтелектуал не був ні містиком, ані ізо-териком, на що неодноразово вказував у своїх наукових працях та літературних творах. Не був М. Руденко й ірраціоналістом.

Зв'язок його доробку з філософією життя — найбезпосередніший: через дотичність М. Руденка до ідей **В. Вернадського**, який захоплено сприймав філософію **А. Бергсона**. Ставлення академіка до філософських засад життя висловлене у праці "Кілька слів про ноосферу", що стала його останньою прижиттєвою публікацією. В. Вернадський декларував свою дистанційованість від філософських шукань. Об'єктом своїх досліджень він цілеспрямовано обрав живу речовину — аби уникати "зісковзування" в галузі філософії, фольклору, релігії тощо [1, с. 218—219].

Внесок М. Руденка у філософію життя надзвичайно вагомий: світоглядна система, вибудована ним на природничих, а не ірраціоналістичних засадах, що втілена у його філософії, космології й економії, літературній і правозахисній діяльності, є переконливим аргументом як для утвердження українського внеску в цю ділянку філософії, так і для її "реабілітації" від упослідженості внаслідок зневажливого ставлення до цього безальтернативного об'єкта філософських студій.

...Органічним складником доробку Руденка-мислителя є його унікальна космологічна спадщина. "Освоєння теми Космосу в українській літературі починається від Миколи Руденка, — стверджує у передмові до "Спогадів" **Є. Сверстюк**, — хоч би що там писали інші поети про атом і космос. Тільки він прийняв "космічний розум" так серйозно, що, зігнорувачи всі життєві обставини, кинув виклик офіційній догмі"... [8, с. 15—16].

У додатку до першого видання "Спогадів" було вміщено стислу, та надзвичайно містку наукову працю "Альтернативна космологія". Вона завершується впевненістю мислителя в тому, "що лише та космологія, яка змальовує Всесвіт єдиним живим організмом, спроможна стати наукою третього тисячоліття" [2, с. 557].

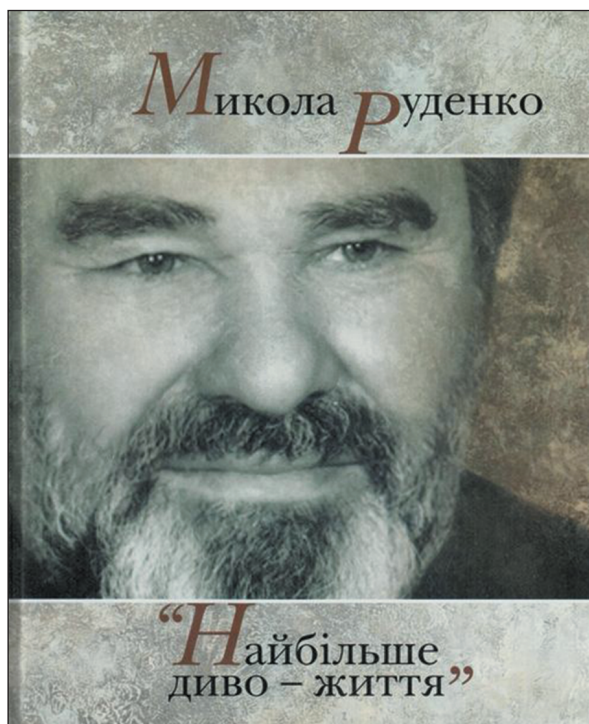
Захищаючи ідею творення такої космології від "атак солдатів парадигми", М. Руденко в есе *"На шляху до Світової Монади"*, яке увінчало його земний шлях, писав: *"Було б нерозумно думати, що справжнім життям є тільки наше, земне, а на ближчих до центру Всесвіту галактиках взагалі життя немає... При цьому способі мислення ми змєртливи б 80-90 відсотків Метагалактики..."* [5, с. 403].

Із місії Живого, котре складає 9/10 Всесвіту і творить його, мислитель виводив місію людства, України, окремої людини, передовсім — кожного представника українства: бо саме нам (завдячуючи М. Руденку) нині випало осягати, захищати й утверджувати торжество непроминущого дива!

Що стосується самого мислителя, то за свідченням його побратима **Є. Сверстюка**, своєю місією "він вважав учительство". Це учительство специфічне: йдеться про "навернення на дорогу пізнання людиною свого призначення і життя у злагоді з Законом Творця" [8, с. 8].

Відзначимо ту особливість Руденкового учительства, котру в контексті мемуарів вважаємо визначальною. Вони свідчать, що мислитель навчав нас і нащадків дбати про збереження і продовження життя на Землі. Осмислюючи найсуттєвіше в учительстві, він у наукових працях наголошував на необхідності *"вписати земні можливості (здатність землі родити, множити багатства) у можливості небесні — здатність Сонця продукувати живу речовину. Коли ми цього навчимося, наша цивілізація стане воістину безсмертною"* [5, с. 188]. М. Руденко не покидав цих думок навіть в ув'язненні. Перебуваючи у в'язничній лікарні, де мав тимчасову можливість занотувати свої ідеї, він писав: *"Хліб приходить із Космосу — треба тільки навчитися його брати. Приходить у будь-якій кількості, бо можливості злаків невичерпні"* [5, с. 295].

"...В землеробстві ми вступаємо в співробітництво з Сонцем, — читаємо в іншій його розвідці. — Але Сонце також лише дитина Всесвіту. Отож ми вступаємо в співпрацю з самим Всесвітом — інакше кажучи, з Богом" [5, с. 370]. Наведене положення віддзеркалює органічно поєднані ним філософію, космологію та економію, із симбіозу яких він витворював знання задля вічного життя.

М. Руденко не тільки усвідомлював сутність і далекоглядне призначення світоглядної системи, твореної ним за аналогією до філософів-класиків — від *Платона* й *Аристотеля*, суперечку між якими вважав не вельми глибокою, до *Канта*, котрого критикував у філософському заповіті [5, с. 370, 397]. Він наполегливо дбав про наше долучення до високих думок і відповідальних дій, що відкривалися йому завдяки досягненню дива, яке вважав найбільшим. *"...Земна людина повинна мати цільний світогляд, а він, світогляд, складається не лише з соціального, а й з космічного, — підкреслював М. Руденко в останньому есе. — Якщо ж ці фактори існують нарізно, то це ще не світогляд"* [5, с. 401]. Наше земне призначення він вбачав у виконанні покладеної на кожного найвищої людської місії. Очевидно, якраз для цього написано заключну фразу його космологічного есе. *"Хоч як далеко ми перебуваємо від Світової Монади, а рух нашої Галактики забезпечує саме Вона. І якщо їй в чомусь допомагають високі галактичні сутності, то це так са-*

мо, — наголошував мислитель, — як ми, люди, допомагаємо Сонцю підтримувати життя на Землі" [5, с. 403].

Йдеться про адресовані нам настанови гуманіста вселюдського виміру. Осягати життя у всіх формах і проявах, берегти, плекати і щоденно відкривати його як найбільше диво, допомагаючи в цьому самому Сонцю: що може бути відповідальнішим для нас — українців і європейців, урешті, всіх землян, покликаних ставати і бути послідовними захисниками інтересів власних нащадків.

Побачивши у хибному визначенні природи додаткової вартості "міну уповільненої дії", М. Руденко потрапив до праведної когорти наших сучасників-українців, тих, хто дав нащадкам рятівне філософське, космологічне та економічне знання.

Бо був лідером у кожній справі, за яку брався. Всупереч суворій долі, яка нещадно коригувала його праведні прагнення.

Бо належав до персоналій, тобто особистостей, яким почесне місце забезпечує сама історія: їхні досягнення здатні впливати на перебіг сучасних та визначати ходу прийдешніх подій. Якраз він надав у наше розпорядження ідеї, що дозволяють вибудувати моделі майбутніх суспільств...

Бо мав що сказати і Україні, і світові. Сьогодні нам належить із цілим світом вести мову про нього. Заради продовження земного буття, ідею невмирущості якого він невтомно утверджував.

Читаймо Миколу Руденка! Долучаймося до витвореного ним рідкісного віддзеркалення найосяжнішого із див. Аби збагнути його очевидність, безальтернативність і святість. ■

Володимир Шевчук,

доктор екон. наук., професор,
проректор Національної академії
статистики, обліку та аудиту,
голова Наукового товариства
імені Сергія Подолинського,

Ганна Шевчук,

аспірантка Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв,
м. Київ

Література:

1. Вернадський В.І. Кілька слів про ноосферу / У кн.: Філософія: Хрестоматія (від витоків до сьогодення). Навч. посіб. За ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. — К.: Знання, 2009. — С. 217—225.
2. Руденко М. Альтернативна космологія / У кн.: Руденко М. Найбільше диво — життя: Спогади. — Київ-Едмонтон-Торонто: Канадський інститут українських студій, видавництво "ТАКСОН", 1998. — 559 с.
3. Руденко М.Д. Вибране: Вірші та поеми (1936-2002) / Упорядкування, передмова і післямова Талалає Л.М. — К.: Дніпро, 2004. — 800 с.
4. Руденко М. Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту). — Тернопіль: Джура, 2001. — 248 с.
5. Руденко М.Д. Енергія прогресу (Нариси з фізичної економії). — Тернопіль: Джура, 2004. — 412 с.
6. Руденко М. Найбільше диво — життя. Спогади / Упорядник Р. Руденко. — К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2013. — 696 с.
7. Руденко М. Формула Сонця. Роман-трактат. — Тернопіль: Джура, 2005. — 224 с.

8. Сверстюк Є. Зачарований життям / У кн.: Руденко М. Найбільше диво — життя. Спогади / Упорядник Р. Руденко. — К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2013. — С. 7—18.

9. Цит. за кн.: Степин В.С. Цивілізація і культура. — СПб.: СПбГУП, 2011. — 408 с.

10. Шевчук В. Архітектура Всесвіту за Миколою Руденком // Дніпро, 2000, №12.

11. Шевчук В. Відкрити Миколу Руденка-економіста // Схід, 2006, № 6.

12. Шевчук В. Заповіти, на які чекає світ // Літературна Україна, 2007, 24 вересня.

13. Шевчук В. Українська наукова школа фізичної економії / У кн.: Економічна енциклопедія. Том 3. — Тернопіль, 2002.

14. Шевчук В. Фізична економія Миколи Руденка // Урядовий кур'єр, 1999, 6 лютого.

15. Шевчук В., Шевчук Г. Руденко Микола Данилович / У кн.: Філософія: Словник-довідник: Навч. посіб. / За ред. І.Ф. Надольного, І.І. Пилипенка, В.Г. Чернеца. — К.: НАКККиМ, 2011. — 480 с.